

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון כ"ח

תשע"ב

תמונת 397

תפילת העמידה – גאולה

חידוש שם צבאות על ידי חנה אם שמואל

הגמרא (בבא קמא נ) מספרת על רבי נחוניא בן הקנה, שהיה חופר שיחין (= סוג של בור מאורך), לאורך הדרכים המובילות להר הבית כדי שיתמלאו מן הגשמים, שעם ישראל יוכל לשתות בדרכם לעלייה לרגל.

"תנו רבנן: מעשה בביתו של נחוניא חופר שיחין, שנפלה לבור גדול. באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא [שהיה גדול הדור] שעה ראשונה אמר להם: שלום. [לא ארע לה דבר]. שניה אמר להם: שלום. שלישית אמר להם: עלתה. אמרו לה: מי העלך? אמרה להם: זכר של רחלים נזדמן לי, וזקן אחד מנהיגו. אמרו לו: נביא אתה. [לרבי חנינא בן דוסא, שהרי אלמלא נביא אתה, איך ידעת שלא קרה לה דבר ושעלתה?] אמר להם: לא נביא אנוכי ולא בן נביא אנוכי, אלא כך אמרתי: דבר שאותו צדיק מצטער בו יכשל בו זרעו! [בסברא אמר] אמר רב אחא: אף על פי כן, מת בנו בצמא. בנו של רבי נחוניא שנאמר: 'ויסביבו נשערה מאד', מלמד שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו אפילו כחוט השערה".

כיצד מת בנו של רבי נחוניא חופר שיחין בצמא? הרי בדיוק כמה מילים לפני כן נאמר שדבר שאותו צדיק מצטער בו לא ייתכן שייכשל בו זרעו, וכך סבר רבי חנינא בן דוסא. ומוות מצמא קשור גם הוא לאותו עניין של מים לעולי רגלים. אלא מסביר בעל השיטה המקובצת (על אתר): "דרכו של הקדוש ברוך הוא, שמסכים לסברת הצדיקים שבדור. וכשמת בנו – כבר מת רבי חנינא".

מעמיק בעל השיטה בפירושו ואומר: צדיקי הדור מסוגלים לקבוע מה תהיה המציאות על פי אמונתם, כלומר כאשר הם מאמינים באמת שבה הקב"ה חפץ הם גורמים לאמת הזאת להתממש. לכן, כאשר היה ברור לרבי חנינא בן דוסא שלפי החוקיות האלוקית הבת לא יכולה למות, היא לא תמות, כי אמונתו פועלת מציאות. אולם לאחר פטירתו לא היו תלמידי חכמים בסדר גודל שכזה, עם אמונה שכזו. אז בנו של רבי נחוניא חופר שיחין ומת בצמא.

מן הצדיקים ששתל ד' בכל דור ודור, שפועלים עם ד' ומחדשים במציאות, היא חנה אם שמואל הנביא, שבתפילתה חידשה הלכות רבות לתפילת העמידה. אומרת הגמרא (ברכות לא ע"א): "אמר רב המנונא, כמה הלכות גברותא איכא למשמע מהני קראי דחנה" (כמה הלכות גדולות אפשר ללמוד מהפסוקים על חנה, ובין חידושיה הגדולים בתפילתה חידשה את אחד משמות ד', שאותם אסור למחוק, הוא שם צבאות).

"ותדר נדר ותאמר ד' צבאות אם ראה תראה בעני אמתך וזכרתי ולא תשכח את אמתך ונתתה לאמתך זרע אנשים ונתתיו לד' כל ימי חייו ומורה לא יעלה על ראשו" (שמואל א, א, יא).

"אמר ר"א מיום שברא הקב"ה את עולמו, לא היה אדם שקראו לקב"ה צבאות, עד שבאת חנה וקראתו צבאות. אמרה חנה לפני הקב"ה, רבש"ע, מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך, קשה בעיניך ליתן לי בן אחד [מהם]? משל [למה"ד], למלך בשר ודם, שעשה סעודה [גדולה וזימן כל בני עירו]. בא עני אחד ועמד על הפתח, אמר להם תנו לי פרוסה אחת ולא השגיחו עליו. [דחק עצמו ונכנס אצל המלך א"ל] אדוני המלך, מכל סעודה גדולה שעשית קשה בעיניך ליתן לי [פרוסת פת] אחת ביניהם? (ברכות לא ע"ב).

מסביר הרב קוק בעין אי"ה (ברכות א, עמ' 134),

שם צבאות מתייחס על שם הנהגה כללית, שמתפשטת גם כן בפרטיות על ידי הכנת המקבלים את הנהגה. כמו הצבא, שצריך שיהיה מסודר כולו על פי רצון המלך כפי משטרו של שר הצבא, אבל שמירת הסדר מונחת גם כן בשכלו ויכולתו של כל יחיד מהצבא מצדו על פי רצון המצביא.

תכונת החזקת התודעה הכללית בתוך עם ישראל, למרות התפקידים הפרטיים, שייכת לקריאה בשם ה' צבאות.

חנה הוציאה את השם צבאות מפייה כדי להביע בעם ישראל את האמונה שסוד שמו של הקב"ה מתגלה בכל אחד ואחד מן הצבאות של עם ישראל. כלומר המגמה הכללית מתבטאת בכל פרט. אין כאן מלך עריץ עם לאומיות שטחית אלא ציבור שכל אחד כולל בתוכו את המגמה המוסרית האידיאלית הכוללת. במצב כזה אפשר שתקום מלכות, שהרי מלכות ישראלית, בניגוד למלכות הגויים, מכוננת על בסיס מגמה אלוקית כללית שאליה שייכים בקשר של חיים כל אחד ואחד מן הפרטים בעם ישראל.

חנה אמרה לריבונו של עולם: הואיל ואני עקרה חסרה לי בדרכי הפרטית היכולת ללדת. אולם העולם מלא בתכלית שלך וכל אחד מעם ישראל שייך למגמה המוסרית האידיאלית שאליה העולם שואף. גם אני שייכת למגמה של ישועת ישראל. אבל חנה השכילה שהבקשה באמת קטנה ואיננה מפרעת שום סידור כללי, מפני שד' יתברך סידר את עולמו כמערכת צבאות שבה הוא שם בכל יחיד תכונה להסדר אל הכלל גם בכל מקרי השינויים. אם כן, הדבר החדש שייולד בחסדו שלא על פי המערכה לא יזיק מאומה להסדר הכללי, והרי הוא כאילו הוא כבר ערוך ומזומן להינתן בלא שום הרגשה בפחיתות הסדר. אם כן, הבקשה היא באמת לגבי יכולתו יתברך קטנה, ובקשה, מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך, שמתנהגים בכל הסדרים אפילו בתכלית כל מיני השינויים, על פי עצתך וחכמתך, קשה בעיניך לתת לי בן. והוא דומה ממש למלך זה שהפת האחת שתינתן לעני לא תורגש על ידי שום שינוי ופחיתות ערך או חיסרון סדר בסעודה הגדולה של המלך. ומטעם זאת, ההשגה של קטנות ערך הבקשה לגביו יתברך אף בשינוי סדר. לא היה אדם שקראו לקב"ה צבאות עד שבאה חנה ובחכמת אלוקים שעליה התעוררה להשכלה האמתית הזאת בחיק הנהגתו יתברך השלמה.

מתוך הברור האמוני שעשתה חנה כשחידשה בעולם את עניין הציבוריות, שכל פרט בה הוא חלק מן הכלל ושייך למטרות הכלל, כאיברים בגוף, כחיילים בצבא בריא, על ידי הגייתה את שם ה' צבאות, בישרה חנה לעולם שעם ישראל כשר למלכות, כציבור השייך למגמות אלוקיות. מתוך כך נולד שמואל הנביא שכונן את מלכות ישראל.

לימוד שמחוביץ

מרצה במסלול לחינוך מיוחד

פרשת אחרי מות-קדושים

"שרוב גופי תורה תלויים בה"

במצוות שהוא מקיים בינו ובין המקום. כך גם הדברים לגבי יחיד ורבים: אדם צריך לקיים הן את המצוות הפרטיות הן את הציבוריות. הוא צריך לדאוג למצבו הפרטי ובה בעת גם לדאוג למצבו של עם ישראל כולו ולהבין ששתי דאגות אלו קשורות זו בזו. לא נאמר ש"רוב גופי תורה כלולים בה", אלא ש"רוב גופי תורה תלויים בה" – המצוות תלויות הן אלו באלו.

ידועים דברי הרמב"ן בתחילת הפרשה כי "קדושים תהיו" היא מצווה כללית המחייבת אותנו להתקדש ולפרוש מן האכילה הגסה ומן הדיבור הנמאס ולא להיות נבלים ברשות התורה. יש כאן בעצם ציווי להגיע לרמה ערכית מסוימת, מעבר לקיום של כל פרטי המצוות. גם עניין זה מתקשר לדברינו: מצד אחד אדם צריך להיזהר בפרטי המצוות ולא לוותר על אף סעיף בשולחן ערוך, ומצד שני עליו גם לשמור על הערכים שאליהם מכוונת אותנו התורה ככלל ולבנות את אישיותו בהתאם לדרישת התורה.

בסוף דבריו כותב הרמב"ן:

וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותיקוני הישוב והמדינות כולם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה [...] חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר בכל דבר, עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין, וכגון מה שהזכירו בדינא דבר מצרא (בבא מציעא קח ע"א), ואפילו מה שאמרו (יומא פו ע"א) פרקו נאה ודיבורו בנחת עם הבריות, עד שיקרא בכל ענין תם וישר.

הרמב"ן בא לומר שלתורה אין אפשרות להזכיר ולפרט כיצד יש לנהוג בכל מקרה ומקרה שאדם נתקל בו במהלך חייו. לכן היא נותנת לנו ציווי כללי "קדושים תהיו", על מנת שאדם יבין את רוח התורה וכיוון התורה ועל פי זה ידע כיצד לנהוג בכל עניין ועניין.

הודיה ישי

סטודנטית במסלול לחינוך מיוחד

"דבר אל כל עדת בני ישראל" – מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויים בה" (רש"י יט, א בשם המדרש). כוונת רש"י היא לכך שבפרשה קצרה זו מקובץ מספר גדול יחסית של מצוות. אולם אומר הרב אהרון ליכטנשטיין שפרשה זו נתייחדה לא רק בכמות המצוות שיש בה, אלא גם בגיוון הרב של מצוות אלו. נקבצו בפרשה מצוות מכל הסוגים ומכל המינים: מצוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחברו שזורות זו בזו: "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו" (פסוק ג); בין הפסוק "לא תגנבו" ובין הפסוק "לא תעשק את רעך ולא תגזל" נמצא הפסוק "ולא תשבעו בשמי לשקר", שמתקשר לחילול ה' (עיינו רמב"ם, הלכות שבעות יב, א-ג); חוקים ומשפטים מעורבים אלו באלו: "לא תקם ולא תטר [...] ואהבת לרעך כמוך [...] את חקתי תשמרו – בהמתך לא תרביע כלאים" (פסוקים יח-ט). לצד מצוות כלליות השייכות לעיקרי האמונה, כמו שבת ועבודה זרה, נמצאות מצוות הנוגעות לפרטים קטנים כמו פיגול ונותר.

בהמשך דבריו אומר הרב אהרון ליכטנשטיין שבהבאת כל סוגי המצוות בפרשה אחת רצתה התורה להעביר מסר מסוים: "תורת ה' תמימה משיבת נפש". יש להתייחס לתורה כאל מכלול אחד ולא כאל פרטים שאין קשר ביניהם.

בשעה שאמר הקב"ה "אנכי ו"לא יהיה לך" אמרו אמות העולם – לכבוד עצמו הוא דורש. כיוון שאמר "כבד את אביך ואת אמך" חזרו והודו למאמרות הראשונות. רבא אמר מהכא: "ראש דברך אמת" – ראש דברך ולא סוף דברך? אלא בסוף דברך ניכר שראש דברך אמת" (קידושין לא ע"א).

יש קשר בין מצוות שבין אדם למקום למצוות שבין אדם לחברו. אלו משפיעות על אלו וכולן שייכות למכלול אחד. אדם שאינו מקיים מצוות שבין אדם לחברו, יש בעיה גם

מחנכים באמונה

גשר

עמליה צורן

בסוכות תש"ל (1970) פתחה "גשר" בתוך אסבסטוניס ירדניים נטושים בכפר עציון את הסמינר הראשון של מפגש בין תלמידים מבתי ספר דתיים וחילוניים. מאז ועד היום השתתפו מאות אלפי משתתפים בפעילויות של "גשר" ולמדו על פי חומרי הלימוד שהופקו על ידה.

"גשר" הוא שמו של מרכז חינוכי לדיאלוג ולהעמקה בנושאי זהות יהודית וחברה ישראלית. "גשר" פועלת כדי לגשר בין דתיים וחילוניים ולקדם דו-שיח והבנה בין חלקי העם השונים. "גשר" פונה אל בני נוער בחינוך העל-יסודי, לחיילים, לסטודנטים, למורים ולמבוגרים ממגזרים שונים. "גשר" מפעילה מניפה רחבה של בתי מדרש המבקשים להזמין כל ישראלי לקחת חלק בלימוד טקסטים מארון הספרים היהודי, להכירם ולהפכם למרכיב מרכזי בזהותו האישית, למשל:

גשר למדינה: בית מדרש לאנשי תקשורת היוצר חיבור בין תחום הרוח היהודי לתחום התקשורת;
ליב"ה: לומדים יהדות במקומות העבודה;

ראש גשר: בית מדרש משותף למנחי גשר, דתיים וחילוניים, המזמין אותם להכיר מקרוב את החברים לעבודה, ללמוד בחבורה מגוונת ולקיים לימוד עמיתים משותף באווירה של התבוננות והקשבה.

"גשר" רואה חשיבות רבה בלימודי האזרחות מתוך אמונה שדרך הוראת המקצוע מעוצבת דעתם ותודעתם של עשרות אלפי תלמידים ומורים לגבי אופייה של מדינת ישראל. "גשר", כארגון הדוגל בחזון היהודי-דמוקרטי, פיתחה סביבה לימודית חדשה באזרחות שמטרתה להפוך את לימוד מקצוע האזרחות בתיכון לחוויה לימודית ואישית משמעותית לתלמידים, בשלב שבו הם מגבשים את זהותם האישית והלאומית. "גשר" מפעילה השתלמויות למורים לאזרחות המתאפיינות בעבודה סדנאית, תרגול שאלות עמדה ושילוב של מקורות יהודים.

כך מגדיר הרב דניאל טרופר, מייסד "גשר", את מטרותיו של המרכז:

"גשר" חותרת מצד אחד לגשר על הפער ההולך וגדל בין דתיים לחילוניים, ומצד שני פועלת לעצב חברה המושתתת על ערכים יהודיים משותפים. שני כיוונים אלה קשורים זה בזה. הטרגדיה של החברה הישראלית היא שהתרבות היהודית אשר איחדה את העם היהודי בכל פזורותיו מהווה כאן, במדינת ישראל, גורם מרכזי במחלוקת בין הקהילות. זהו פילוג המביא לכעס, לניכור ולקרע בעם. איחוי הקרע יבוא על ידי חינוך יהודי-פלורליסטי רחב ובאמצעות שיח כן ואמתי בין חלקי העם".

לעיון נוסף:

אתר גשר: <http://www.gesher.co.il>